

УДК 332.14:338.43

Поліщук Я.П.,
асистент* кафедри фінансів і кредиту
Подільський державний аграрно-технічний університет

ЕВОЛЮЦІЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР

Polishchuk Ya.P.,
assistant of the department of finance and credit
Podilsky Technical University of Agrarian Science

EVOLUTION OF RURAL DEVELOPMENT IN UKRAINE: EUROPEAN INTEGRATION DIMENSION

Постановка проблеми. Поняття сільського розвитку в лексиконі вітчизняних економістів-аграрників з'явилося відносно недавно, хоча пошук вирішення схожих або дотичних наукових проблем завжди цікавила дослідників. Це зумовлено винятковою соціально-економічною місією селянства, особливо в країні з таким величезним аграрним потенціалом, як Україна. Навіть за радянських часів соціально-економічний розвиток села був одним з ключових пріоритетів досліджень в аграрній економіці. З плином часу відбулись політичні, економічні, соціальні, навіть екологічні зміни в житті українського села. Певним чином змінився спосіб життя на селі, що вплинуло на соціальну поведінку, психологію селян, змінило їх економічні відносини, а головне, з позицій даного дослідження, – сприяло виникненню і загостренню потреби у підвищенні їх життєвого рівня, створенні безпечних умов праці, доступі до сучасних соціальних благ і гарантуванні безпечного середовища життєдіяльності тощо.

Проте, змінилися як потреби, так й умови та можливості підвищенні рівня добробуту селян, їх якості життя. Насамперед з часу здобуття Україною незалежності зміни, які відбулися в економіці країни, докорінним чином трансформували економічні відносини на селі, зокрема було відроджено інститут приватної власності на засоби виробництва, і передусім – на землю, реструктуризовано колишні колективні сільськогосподарські підприємства, забезпечено плюралізм вибору організаційно-правових форм господарювання на селі, аграрний сектор економіки почав працювати в ринкових умовах. На цьому тлі соціальні трансформації, що супроводжували економічні перетворення, не відбувалися так швидко, як того вимагає логіка зрівноваженого розвитку. Навіть посилення ролі сільських громад, їх перехід на самоврядування (без адекватної, цілеспрямованої і справедливої соціальної політики виконавчої влади) не змогли стримати загострення демографічних, соціальних й екологічних проблем розвитку сільського соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем сільського розвитку приділяли увагу чимало вчених економістів-аграрників: І.І. Лукінов, Л.О. Шепотько, О.А. Богуцький, М.Х. Вдовиченко, Г.І. Купалова, М.К. Орлатий, К.І. Якуба, І.І. Лотоцький, П.Т. Саблук, П.І. Гайдуцький, І.В. Прокопа, А.С. Малиновський, С.І. Мельник, М.Ф. Кропивко, В.П. Рябоконь, О.Г. Булавка, Ю.Е. Губені, І.В. Гончаренко, К.В. Прокопишак, М.Й. Малік, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишин, О.М. Бородіна, Т.О. Зінчук, Н.М. Куцмус, О.І. Павлов, В.С. Дієсперов. Проте проблематика сільського розвитку в Україні залишається на досить низькому рівні.

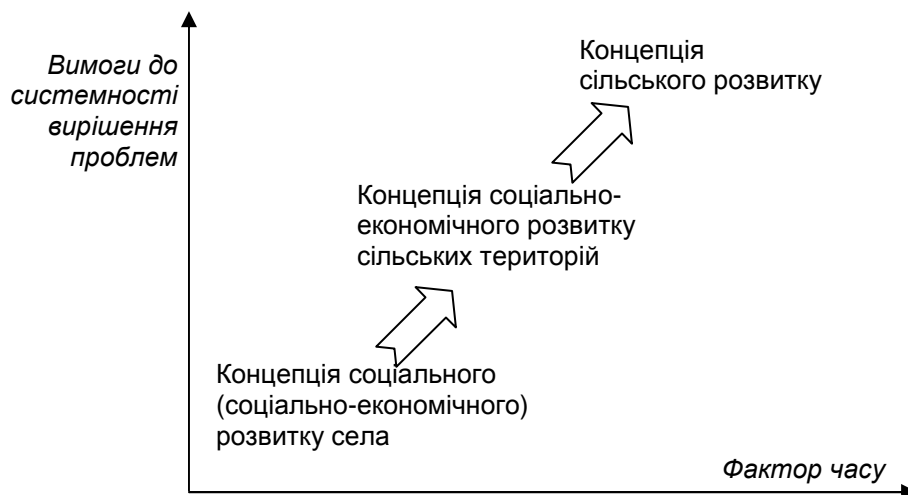
Постановка завдання. Метою статті є дослідження еволюції концептуальних підходів до вирішення соціальних проблем села в Україні. Дослідження стратегій сільського розвитку в країнах європейського союзу та вибір підходів до імплементації та адаптації європейського досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В демократичному суспільстві

---

* Науковий керівник: Лотоцький І.І. – д.е.н., професор

особистісні потреби сільського населення у своїй необмеженій різноманітності (матеріальні, культурні, духовні тощо) не відрізняються і не повинні в принципі відрізнятися від потреб решти населення як щодо закономірностей їх виникнення, так й стосовно засобів задоволення. Проте, специфічність способу сільського життя, його певні просторові та часові характеристики та обмеження, залежність суспільства від цієї сфери людської життєдіяльності, врешті геополітична місія України, як одного з провідних у світі країн-виробників продовольства, вимагають більшого. За таких умов виникають підстави подивитися по-іншому, більш сучасно, з позиції глобалізації світової економіки та євроінтеграційної перспективи України, на забезпечення прогресу не тільки в аграрному виробництві та сфері агробізнесу, але системно обґрунтувати й запропонувати наукове передбачення ключових параметрів існування сільського соціуму у стратегічній перспективі. Така позиція має обов'язково узгоджуватися з концепцією сталого розвитку, тобто мати економічну, соціальну та екологічну складову. Таким чином, постійні зміни соціального замовлення на наукове забезпечення і супровід соціально-економічного розвитку села сприяли становленню та еволюції відповідних концептуальних підходів, яких притримувалися вітчизняні економісти аграрники (рис. 1).

Рис. 1. Еволюція концептуальних підходів до вирішення соціальних проблем села в Україні

Джерело: власні дослідження

Важлива риса вітчизняної наукової школи дослідників соціально-економічних проблем села полягає у забезпеченні наступності різних концептуальних підходів. Проте, на кожному історичному етапі діяльності цією школи ставилися різні завдання, існувало адекватне часу бачення шляхів та засобів вирішення поставлених проблем (табл. 1). Дослідження координувалися та методологічно спрямовувалися двома науковими центрами, що на даний час мають назву «Інститут економіки та прогнозування НАН України» та Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН України. Характерна риса сучасності посилення ролі університетської науки у дослідженні соціально-економічних проблем села та посилення взаємодії з науковими закладами неаграрного профілю.

Таким чином, еволюційний перехід від концепції соціально-економічного розвитку сільських територій до концепції сільського розвитку полягає у поступовому зміщенні акцентів з проблематики забезпечення економічної самодостатності певних просторових ареалів (територій), пов'язаних з сільськогосподарським виробництвом, а отже й відмові від постулатів агроцентризму, тобто визнання сільського господарства двигуном у забезпеченні суспільного прогресу на цих територіях. Це відбувається під впливом технократичного впливу суспільства, зростання темпів його урбанізації, глобалізації продовольчих ринків, істотного підвищення продуктивності праці в сільському господарстві тощо. Виникнення і поширення концепції сільського розвитку стало адекватною відповіддю на зазначені та деякі інші виклики об'єктивного ходу розвитку суспільства.

Таблиця 1

**Змістовне наповнення напрямів соціально-економічних досліджень
в сільському господарстві України**

Напрямок дослідження	Найвідоміші представники наукового напрямку	Концептуальна платформа наукового напрямку	
		сутність	особливості
Соціальний (соціально-економічний) розвиток села	І.І. Лукінов Л.О. Шепотько О.А. Бугуцький М.Х. Вдовиченко Г.І. Купалова М.К. Орлатий К.І. Якуба І.І. Лотоцький	Соціальний розвиток як складова компенсації державою дискримінації селянства за часів тоталітарного минулого та ліквідація соціально-економічних диспропорцій, що виникли на цій основі	Реалізація завдань залежала від виділення державних коштів та ініціатив колективних с.-г. підприємств, спрямованих переважно на задоволення потреб своїх працівників
Соціально-економічний розвиток сільських територій	П.Т. Саблук П.І. Гайдуцький І.В. Прокопа А.С. Малиновський С.І. Мельник М.Ф. Кропивко В.П. Рябоконт О.Г. Булавка Ю.Е. Губені І.В. Гончаренко К.В. Прокопишак М.Й. Малік	Перехідна модель, що пов'язана з процесом ринкової трансформації аграрного сектора, ставить за мету системне врахування потреб усіх мешканців сільської місцевості із зміщенням акценту з галузевого на територіальний розвиток	Предметом досліджень стає поселенська мережа, поєднання просторового ресурсу та людського капіталу, плюралізм форм економічної, в т. ч. несільськогосподарської діяльності, але при збереженні домінування аграрного виробництва
Сільський розвиток	О.М. Онищенко В.В. Юрчишин О.М. Бородіна Т.О. Зінчук Н.М. Куцмус О.І. Павлов В.С. Дієсперов	Перехід від територіальних акцентів на домінуючій ролі сільського господарства до моделі розвитку, яка спрямована на підвищення якості життя селян, що передбачає синергетичну взаємодію економічних, соціальних та екологічних чинників	Відхід від постулатів агроцентризму, курс на акумуляцію людського капіталу врахування у стратегічному розвитку різноманітності та багатоаспектності сільського життя, піднесення ролі місцевого самоврядування

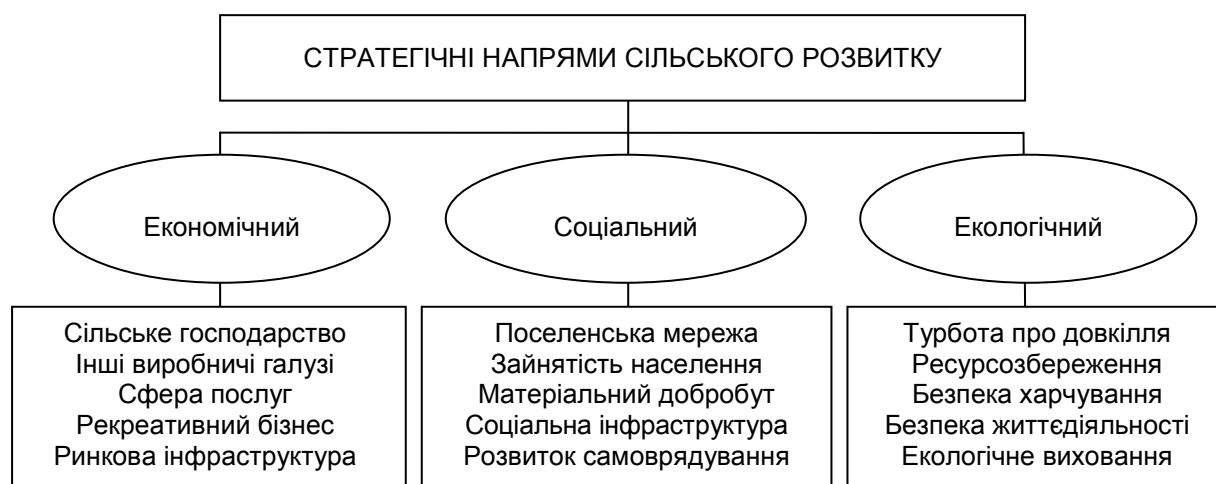
Джерело: власні дослідження

Член-кореспондент НАН України О.М. Бородіна пропонує вважати сільським розвитком «такий процес, при якому забезпечується гармонійний соціоекономічний прогрес сільської місцевості на основі самоорганізації сільських громад із максимально можливим використанням чинників ендogenous розвитку (місцевих активів) при їх поєднанні із зовнішніми можливостями» [1, с.21]. Переконалівість цієї дефініції у підкресленні визначальної ролі сільської громади, її самостійності у визначенні цілей та виборі засобів їх досягнення. Варто додати, що громаді демократичним шляхом мають передаватися також важелі та інструменти управління своїм прогресом (самоорганізація, місцеві ресурси, забезпечення засобів існування населення), делегуватися відповідальність за його забезпечення. При цьому, зрозуміло, що держава не повинна відмовлятися, по-перше, від своїх відповідних програм національного масштабу, а по-друге, – від функції подолання диспропорцій у сільському розвитку різних регіонів.

Відправна точка концепції сільського розвитку є зростання якості життя на селі. Це передбачає перегляд і кардинальне збільшення цілей соціально-економічного розвитку, відкриття нових перспектив і диверсифікацію джерел їх досягнення, альтернативний вибір для індивідів способу життя з урахуванням зростаючих культурно-освітніх, духовних та інших потреб сучасної людини. Але усе це має досягатися не завдяки, або не лише завдяки, сільськогосподарському виробництву як домінуючому виду економічної діяльності. На передній план висуваються сільське підприємництво, сфера послуг, освіта і культура,

рекреативний бізнес, в т. ч. туризм, соціальна та фізична інфраструктура, природоохоронна та ресурсовідновлювальна діяльність. Професор Т.О. Зінчук зазначає, що новою парадигмою сільського розвитку замість агроцентризму стає людиноцентризм, коли людина має сама сформувати навколо себе таке середовище, яке б забезпечувало якість її життя, а держава як суб'єкт управління повинна лише створювати для нього необхідні умови у вигляді суспільних благ [2, с. 9].

Відтак, об'єктивно виникає потреба у застосуванні та використанні нового концептуального підходу – сільського розвитку. На нашу думку, слід виділити такі його системоформуючі *стратегічні напрями* (рис. 2):

Рис. 2. Стратегічна спрямованість сільського розвитку в Україні

Джерело: власні дослідження.

Економічний напрям передбачає створення нових умов та можливостей розвитку на селі економічної діяльності, її диверсифікація, урізноманітнення та підвищення рівня зайнятості у сільській місцевості в цілому, піднесення ролі сільського підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу, висування та імплементацію принципу самодостатності в економічному розвитку. *Соціальний напрям* передбачає розвиток самоврядування на селі і посилення ролі сільських громад у гармонізації та задоволенні інтересів своїх членів, як фізичних осіб, та забезпеченні прогресу усього сільського соціуму, подальшу демократизацію суспільного життя, посилення соціального захисту сільського населення, забезпечення йому доступу до усіх сучасних соціальних благ та гарантування соціальної рівності. *Екологічний напрям* базується на глибинному переосмисленні взаємодії людини і природи, докорінній зміні ставлення до довкілля, раціональному використанні та збереженні природних ресурсів, формуванні екологічної свідомості, на чому має базуватися безпечна життєдіяльність.

На думку зарубіжних вчених, політика сільського розвитку полягає у мобілізації зусиль, спрямованих на ліквідацію або мінімізацію соціальних та економічних недоліків, які знижують якість життя сільських громад [3, с. 4-6]. Сільський розвиток передбачає покращення соціально-економічних умов в сільській місцевості через поліпшення можливостей для працевлаштування (в т. ч. й через підвищення продуктивності праці у сільському господарстві), підвищення доходів домогосподарств та мобільності їх членів. Сільський розвиток асоціюється з кардинальними змінами майже у всіх аспектах життя сільських громад. Він поєднується з покращенням якості життя сільського населення шляхом підвищення рівнів його самозабезпеченості та соціальної безпеки, що є можливим за умови реструктуризації його економічної активності [4].

Хоча в Україні сільські території традиційно пов'язуються з агровиробництвом, розвинені країни спрямовують свої зусилля і ресурси на інтегрований сільський розвиток, який відображає комплексні зв'язки і взаємодії сільської економіки. Зокрема, комплексні заходи спеціальної політики по сільському розвитку в ЄС застосовуються з 1972 р. Метою розвитку сільських територій в ЄС є підвищення рівня конкурентоспроможності сільських територій, створення для сільських мешканців високих стандартів життя, охорона

навколишнього природного середовища. Основні цілі аграрної політики ЄС були визначені в ст. 39 Римського договору: збільшення сільськогосподарського виробництва на основі запровадження досягнень науково-технічного прогресу, забезпечення раціонального розвитку сільського господарства й оптимального використання виробничих ресурсів, особливо трудових; забезпечення високого рівня життя населення, особливо зайнятого в сільському господарстві, за рахунок підвищення його доходів; стабілізація ринків; забезпечення стійкого продовольчого постачання населення за прийнятними цінами [5, с. 189]. Нині для ЄС характерна ситуація, коли багатофункціональність сільського господарства приводить до багатофункціональності села [6].

Метою регулювання сільського розвитку є забезпечення збалансованості механізмів державного регулювання і ринкових важелів, що сприятиме створенню необхідних передумов для підвищення якості життя населення, ефективної зайнятості та покращення демографічної ситуації на основі стабільного та ефективного матеріального виробництва та розвитку сфери послуг. При цьому важливо, щоб система державного регулювання стимулювала збільшення обсягу надання суспільних благ у сільській місцевості, удосконалення інфраструктури соціальної сфери та підтримку регіонального економічного розвитку.

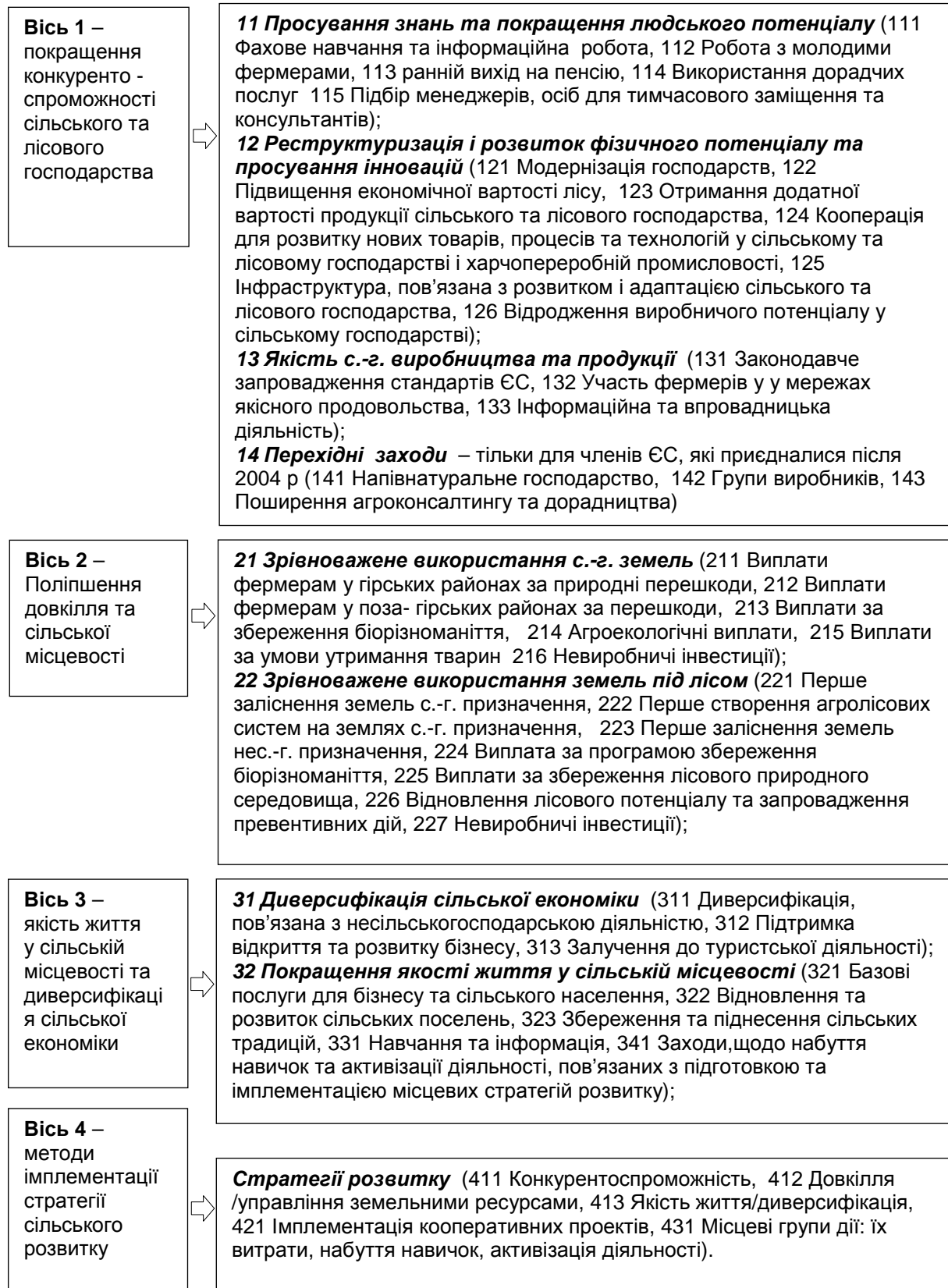
Європейський Союз несе відповідальність за стан розвитку територій та рівень життя населення усіх своїх країн, надаючи всім рівний доступ до консолідованої допомоги, в т.ч. щодо сільського розвитку. Сільські території займають понад 90 % площі загальної площі країн ЄС, і на них мешкає 55 % всього населення. Враховуючи це, в ЄС запроваджена спеціальна міждержавна політика підтримки сільського розвитку, необхідність якої зумовлена нижчим рівнем доходів мешканців сільських територій, нерівним доступом до сучасних соціальних благ мешканцям сіл та міст, більшими витратами на життєзабезпечення, загостренням конкуренції в аграрному секторі тощо. З іншого боку, життя у сільській місцевості дає й певні переваги – економічні, соціальні, естетичні та ін.

Політика підтримки сільського розвитку (*Rural Development Policy*) в країнах ЄС суттєво активізувалася з 2007 р. Вона здійснюється таким чином, щоб кожна країна-учасник могла б розраховувати на підтримку своїх власних заходів на національному, регіональному та місцевому рівні. На рівні всього Союзу існує низка стратегічних правил керівництва, направлених на забезпечення гнучкості, стратегічної спрямованості, цільового призначення та інтегрованості політики сільського розвитку. Крім цього політика сільського розвитку в ЄС має чотири стратегічні спрямування (т.з. *exes* – «вісі» сільського розвитку»), до яких належать: 1) покращення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства; 2) поліпшення довкілля і сільської місцевості в цілому; 3) забезпечення якості життя і диверсифікації сільської економіки; 4) імплементація методів сільського розвитку, спрямованих на зацікавлення у партнерстві через створення Груп місцевої дії (*Local Action Groups*), які реалізують місцеві стратегії розвитку.

Інтеграція - ключовий принцип політики сільського розвитку ЄС, що забезпечує збалансованість його економічної, соціальної та екологічної складової. Ця політика перетворюється у практику за допомогою Програм сільського розвитку (*Rural Development Programmes*). Кожна така програма отримує фінансову підтримку з Європейського фонду сільського господарства та розвитку, який надає фінансову підтримку країнам-членам ЄС у досягненні таких цілей: підтримка конкурентоспроможності фермерських господарств, лісового господарства та харчопереробних підприємств; допомога у захисті довкілля; підтримка сільської економіки та якості життя в сільській місцевості. Фонд має бюджет 96,4 млрд євро, що підтримує майже 100 програм сільського розвитку у різних країнах. На рівні ЄС робота фонду контролюється Європейської комісією через Комітет сільського господарства та розвитку. Фонд представляє собою головний фінансовий інструмент імплементації Спільної сільськогосподарської політики ЄС, що запроваджена з 2005 р. і базується на нових правилах фінансового регулювання «Pillar 2» [7].

Програми сільського розвитку представляють собою політичний інструмент та фінансовий механізм, що використовується країнами-членами ЄС для імплементації політики сільського розвитку на конкретних територіях. Кожна з таких програм забезпечує цілеспрямовану підтримку для конкретної сільської території, якою може бути ціла країна або окремих регіон. Програми будуються на групах заходів стратегічного спрямування, серед яких перших три називаються тематичними, а четверта – методологічною, що головним

чином має справу з підходами до сільського розвитку. Заходи мають певну нумерацію, їх повний перелік подано на рис. 3.

Рис. 3. Системний підхід до вибору та імплементації стратегій сільського розвитку в країнах ЄС

Джерело: адаптовано з матеріалів Європейської комісії.

Фінансування за допомогою Програм сільського розвитку доступне для широкого кола різного типу проектів сільського розвитку, для кожного з яких підбирається комплекс заходів з перерахованого вище асортименту. В середньому така програма включає 20-30 заходів. Управління і контроль за виконанням програми здійснює громадська структура, зазвичай це національні або територіальні органи управління, відповідальні за економічні, соціальні й екологічні аспекти сільського господарства та сільського розвитку. Їх функції щодо управління програмами полягають у змістовному наповненні програм із залученням консультантів та представників зацікавлених сторін, керівництві моніторинговим комітетом, забезпеченні процесу фінансування за правилами і регулюваннями ЄС, здійсненні моніторингу та оцінці виконання програми, налагодження та підтримки комунікаційних заходів щодо усвідомлення мети програми, процедури звернення за фінансовою підтримкою, цілей і прогресу у досягненні цілей.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, еволюція поглядів на соціальний розвиток села пройшла певний шлях від наукового обґрунтування напрямів подолання соціально-економічних диспропорцій за часів колективізованого сільського господарства, далі – до орієнтації на системний розвиток сільських територій за умов збереження домінування аграрного виробництва (агроцентризм), і врешті – до концептуально нового бачення майбутнього села, що передбачає синергетичну взаємодію економічних, соціальних та екологічних чинників з орієнтацією на акумулювання людського капіталу і, на цій підставі, підвищення якості життя на селі. Така система поглядів отримала назву «концепція сільського розвитку». За сучасної ситуації вона найбільш адекватна умовам ринкової економічної системи та демократичного суспільства, що зокрема підтверджено світовою практикою, насамперед, країн ЄС.

Наголос на загальноєвропейському баченні сільського розвитку, необхідності транснаціонального співробітництва завжди був і залишається актуальним.

Література

1. Теорія, політика та практика сільського розвитку / За ред. О.М. Бородіної та І.В. Прокопи: НАН України : Ін-т екон. та прогноз. – К., 2010. – 376 с.
2. Зінчук Т.О. Трансформація агроцентризму в політику сільської економіки / Т.О. Зінчук // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. – 2010. – № 2 (27). – Т. 2 (Економічні науки). – С. 3–12.
3. Bamidele, A.S. (1990): Universal concept of rural development problems: An analysis in Onajide M.O. et. fl. P. 3-25.
4. Mustapha, B.M. (1989): Local government as an instrument of social mobilization and rural development for self reliance: The Lagos State experience // Paper presented at National Conference on Social Mobilization and Community Development.
5. Шиян В.Й. Аграрна політика : курс лекцій / В.Й. Шиян, І.О. Шарко. – Харк. нац. аграр. ун-т. – Х., 2007. – 204 с.
6. Гоголь Т.В. Багатофункціональний розвиток сільських територій – стратегічна мета державної регіональної політики [Електронний ресурс] / Т.В. Гоголь. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/...1/.../Gogol.pdf
7. Pelizzon L., Schaefer S. Pillar 1 Vs. Pillar 2 Under Risk Management. – Режим доступу : <http://www.nber.org/papers/w11666>
8. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка та О.Г. Булавки. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 74 с.

References

1. Borodina, O.M., Prokopa I.V. (2010), *Teoriia, polityka ta praktyka silskoho rozvytku* [Theory, policy and practice of rural development], NAS of Ukraine: The Institute for Economics and Forecasting, Kyiv, Ukraine, 376 p.
2. Zinchuk, T.O. (2010), "The transformation of agro-centrism in politics of rural economy", *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universytetu*, no. 2 (27), Vol. 2, (Ekonomichni nauky), pp. 3–12.

3. Bamidele, A.S. (1990), Universal concept of rural development problems: An analysis in Onajide M.O. et. al. pp. 3-25.
4. Mustapha, B.M. (1989), Local government as an instrument of social mobilization and rural development for self reliance: The Lagos State experience // Paper presented at National Conference on Social Mobilization and Community Development, pp. 99-112.
5. Shyian, V.Y., Sharko, I.O. (2007), *Ahrarna polityka: Kurs lektsii* [Agricultural policy: Course of lectures], *Kharkivskyi natsionalnyi ahrarnyi universytet*, Kharkiv, Ukraine, 204 p.
6. Hohol, T.V. The multifunctional development of rural areas - strategic objective of state regional policy, available at: nbuv.gov.ua/e-journals/...1/.../Gogol.pdf
7. Pelizzon, L., Schaefer, S., Pillar 1 Vs. Pillar 2 Under Risk Management, [Electronic recourse], available at: <http://nber.org/papers/w11666>
8. Lupenko, Yu.O., Bulavka, O.H., Malik, M.Y. (2013) *Stratehichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2020 roku* [Strategic directions for sustainable rural development for the period till 2020], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 74 p.

УДК 331.2.(477)

Білик І.В.,
аспірант¹

кафедри маркетингу економічного факультету ЛНУ ім. І. Франка

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Bilyk I.V.,
graduate student
Ivan Franko National University of Lviv

PECULIARITIES OF LABOR MOTIVATION IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY IN UKRAINE

Постановка проблеми Мотивація праці в аграрній сфері економіки має визначальне значення в досягненні високих показників праці, її якості, продуктивності, ефективності, виконанні завдань. Оскільки одним із основних пріоритетів соціальної політики держави є забезпечення ефективної зайнятості населення, особливої актуальності набуває потреба створення нових високотехнологічних та високопродуктивних робочих місць, а також забезпечення максимальної віддачі працівників через мотивацію до праці. Дослідження проблем мотивації праці в аграрному секторі економіки може стати підґрунтям вдосконалення системи управління персоналом на сільськогосподарських підприємствах, створення сприятливих умов праці, відтворення потенціалу трудових колективів, підвищення якості праці та покращення показників виробництва загалом. Недостатня мотивація у сучасних умовах часто негативно впливає на реалізацію сільськогосподарськими підприємствами своїх потенційних можливостей, призводить до масового відчуження людей від результатів трудової діяльності, до зниження продуктивності праці й ефективності використання персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Серед вітчизняних вчених, які зробили вагомий внесок у розвиток дослідження мотивації праці, слід виділити Л. Федулову, І. Петрову, О. Грішнову, Т. Дяченка, Т. Скрипко, А. Колота та ін. Однак, деякі питання щодо характерних особливостей політики оплати праці в аграрному секторі економіки та матеріального стимулювання працівників є недостатньо дослідженими. Зокрема, потребують подальшого вивчення та обґрунтування проблеми формування ефективної системи оплати та стимулювання праці на підприємствах аграрної галузі в умовах динамічного розвитку соціально-трудових відносин, а також психологічні аспекти стимулювання аграрної праці.

¹ Науковий керівник: Майовець Є. Й. – д. е. н., професор